

OPĆA GEOGRAFIJA

MEDVED, J.: Svet se spreminja — Človek in hrana. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1976, str. 114 s 25 tematskih karata.

Mnoge znanosti, svaka sa svog aspekta, proučavaju složen problem prehrane čovječanstva. Geografski aspekt proučavanja prehrane čovječanstva karakterizira sintetički karakter; Proučavaju se elementi prirode i društvene sredine. Sintezi, daleko, prethodi odgovarajuća analiza.

Svijet se mijenja — Čovjek i hrana« je rad u kojem je u najvećoj mjeri zastupljen kompleksni geografski pristup problemu koji obrađuje. Cijeli je sadržaj knjige, koji se čita sa živim zanimanjem, razdijeljen u tri poglavlja. Više od polovice knjige je zapravo priprema za prikaz glavnog problema — pitanja prehrane čovječanstva.

U prvom poglavlju pod naslovom »Koliko ima obradivog tla na našem planetu?« analizira se sadašnja raširenost obradivog tla na Zemlji i mogućnosti njegova proširenja. Posebno se razmatra nejednaka vrijednost obradivog tla. Slijedi pitanje mehaniziranja poljoprivredne proizvodnje i uvođenja moderne agrotehnike u poljoprivredu izvanevropskih zemalja. Osobita se pažnja poklanja socijalnim i vlasničkim odnosima u poljoprivredi južne Azije, Afrike i Latinske Amerike. Isti se odnosi analiziraju i u poljoprivredi socijalističkih zemalja. Jedan je odjeljak ovog poglavlja posvećen značajkama poljoprivredne proizvodnje u mediteranskoj Evropi.

Drugo poglavlje napisano pod naslovom »Povećanje broja stanovništva«. Tu je obrađeno pitanje prirodnog priraštaja stanovništva u već spomenutim i drugim dijelovima svijeta. Analizira se pojava tzv. eksplozije stanovništva i njezine posljedice. Značajan je pokazatelj velikih

promjena u nerazvijenim zemljama naglašeno smanjenje smrtnosti dojenčadi. Smanjenje broja poljoprivrednog stanovništva prati pojava sve većeg doseljavanja u gradove, koje je često neplansko, stihijsko. To ima za posljedicu, među ostalim, nastanak siromašnih četvrti u mnogim gradovima, o čemu se također govori u ovom poglavlju.

Treće poglavlje nosi naslov »Pitanja prehrane«. To je svakako glavni problem što se obrađuje u knjizi. Veoma su zabrinjavajući podaci što ih autor iznosi u odjeljku »Siti i gladni svijet«: »Stručnjaci računaju, da na svijetu svake godine zbog gladi umre oko 25 milijuna ljudi, to je približno toliko, koliko imaju stanovnika sve skandinavske zemlje zajedno. Osim toga što ljudi umiru zbog gladi, dvije trećine stanovništva je pothranjeno i zbog toga mnogo manje otporno protiv raznih bolesti« (str. 88). Nakon ovih sumornih podataka pisac govori o problemu što izvire iz pitanja: Da li ima dovoljno hrane? Proizvodnja hrane analizira se u povezanosti s rastom broja stanovnika, te jednostranom i pravilnom prehranom. Objašnjava se teza tzv. Rimskog kluba po kojoj je glavni uzrok nerazvijenosti niza zemalja prije svega u visokoj stopi prirodnog priraštaja stanovništva. Vodeće kapitalističke zemlje pokušavaju uvjeriti svijet da nerazvijene zemlje ne mogu postići veći napredak dokle god ne smanje stopu rasta broja stanovništva. Treba istaknuti da se u razmatranju o mogućnostima za veću proizvodnju hrane snažno probija optimistički stav, koji autor uvjerljivo obrazlaže. U tom kontekstu analizira se povećanje hektarskih prinosa, posebice detaljno u SAD. Osobito je zanimljivo i značajno razmatranje o hrani kao strateškom elementu.

U zaključnih mislima dr Medved, uz ostalo, ističe: »Najznačajniji izvor svjetske

socijalne diferencijacije i s tim u vezi produblivanja razlika između razvijenih i nerazvijenih država ili sitog i gladnog svijeta su, osim već navedenog, prije svega velike razlike između naglo rastućih cijena industrijske robe i žita, koje prodaju razvijene države, i stagnacije ili skromnog rasta cijena »kolonijalne robe«, koju na svjetsko tržište dopremaju nerazvijene zemlje« (str. 109).

I. Malkoć

GRAČANIN M., ILIJANIĆ LJ.: Uvod u ekologiju. Moderna biologija. Školska knjiga, Zagreb, 1977.

Autori Mihovil Gračanin i Ljudevit Ilijanić u uvodnom dijelu prikazuju osnove biljne, animalne i humane ekologije tj. prirodnim faktorima o kojima ovisi rast i razvoj biljaka, životinja, te i čovjeka kao komponente živog svijeta uopće.

Najbolje ćemo upoznati čitaoca sa sadržajem izvanredne publikacije, ako navedemo opširni sadržaj monografije:

Na Zemlji biljke, životinje i ljudi čine jedan zatvoreni biološki krug. Svi su oni članovi određenih sredina (ekosistema) i jedni na druge utječu tj. uska je povezanost između biljnog svijeta, životinja i ljudi uopće. Biljke životinje i ljudi su komponenta biosfere (sfere života), koja je četvorostruka: atmosfera, hidrosfera, litosfera i pedosfera.)

Drugi dio knjige govori o značenju i djelovanju ekoloških faktora, a ti faktori su trovrstni: a) Biogeni faktori nužno potrebni, b) Stimulatorni (korisni) i c) Nocidni (štetni) — sve u odnosu na živi svijet.

Najznačajniji su stanišni faktori i njihovi međusobni odnosi to su: temperatura, svjetlo, voda, vjetar, tlak zraka, biološka značenja, bioelementa (C, O, H, N, P, S, K, Ca, Mg, Fe, Mn, Zn, Cu, B, Mo), ekološko znanje stimulaturnih nocidnih elemenata (Al, As, Ba, Br, F, J, Cl, Ce, Se, Si, Na, Pb, Li, Sr, Ti, Cr, N, V, Rb, Cd, G i Hg). Ovdje ubrajamo radioaktivne elemente, te reakciju (pH) kao ekološki faktor, fertilizira uopće, koncentraciju otopine kao ekološki faktor, pesticide i prirodnih ekostimulatora.

Djelovanje jednog organizma na drugog je šestovrstno, a ima međusobnih kombinacija, a to su slijedeći slučajevi:

1. Mutualizam — organizmi imaju obostranu korist od zajedničkog života Rhizobium na korijenju lepirnjača); 2. ko-

menstatizam — jedna vrsta (kamensol) ima korist od ugostitelja, koje ne trpe vidnu štetu ali nema nikakve koristi (bakterija Escherichia coli u probavnom traktu ljudi) brojni lišaji na drveću; 3. Parazitizam — parazit ovisi o ugostitelju, iscrpljuje ga i smeta mu u razvoju (Puccinia graminis, Uredinales, Vilina kosa); 4. Predacija — predator (grobljivac) napada svoj plijen (žrtvu) radi osiguranja vlastite hrane (mesožderke); 5. Antibrežajna vrst inhibira razvoj i rast druge, a da pri tome sama ne trpi štetu (Penicillium, Streptomyces, Alelopatski fenomeni) i 6. Kompeticija (konkurencija) je pojava borbe organizma za korišćenje (šuma, travnjak).

Autori pišući ovu za nas značajnu publikaciju koja ne samo da daje podatke o faktorima sredine (ekosistema) i njihovim odnosima već nas upoznaje sa suvremenim dostignućima biljne, animalne i humane ekologije i njihovih međusobnih odnosa. Ova saznanja potrebna su u prvom redu prirodoslovcima svih vrsta, ali prirodoslovcima primjenjenih struka (agronomi, šumari, medicinari, veterinari, geografi itd.). Danas, zakonitosti humane ekologije te zaštite živog svijeta, odnosno očuvanje životne sredine su problemi svjetskog značaja. Već se piše i govori »Quo vadis homo sapiens«, čovječji život je ugrožen a u budućnosti može biti više ugrožen narušavanjem njegove okoline nego od atomske bombe. Proizvodnja hrane i zdravlje ljudi neda se ni zamisliti bez poznavanja faktora atmosfere, hidrosfere, litosfere i pedosfere. »Uvod u ekologiju bilja« raspravlja upravo temeljna pitanja te aktualne problematike.

J. Kovačević

Le chaine des Alpes vu de Satellite
1:1.000.000

(Bureau de Recherches geologiques et minieres, Orléans 4508, Cedex, France).

Vrlo uspješan »fotomozaik« izrađen spajanjem 23 slike satelita Landsat 1 i 2 u izdanju francuskog instituta za geološka i rudarska istraživanja.

23 snimka satelita Landsat I (Lansiranog u julu 1972.) i Landsat II (lansiranog u februaru 1975), iz orbite na 900 km, sastavljene su u jedinstveni snimak prostora od doline Rhone do Istočnih Alpi i sjevernog Jadrana. Svaka slika obuhvaća 185x185 km, dakle oko 34000 km², a njihovim izvanredno uspješim spajanjem dobijen je jedinstven pregled tog dijela Evrope koji obuhvaća 1.000.000 km². Infra-crvene spektralne snimke jasno ističu vo-

dene površine (crno), urbane zone (sivo), tipove vegetacijskog pokrova (sivi tonovi), ali najimpresivnije su obuhvaćene reljefne strukture Alpi, sjevernih Apenina i sjeverozapadnih dijelova naših Dinarida. Ova izvanredno uspjela i jedinstvena sinteza satelitskih snimaka izvanredno je korisno izdanje prvenstveno za geografe, iako joj je namjena sasvim razumljivo mnogo šira.

V. Rogić

ZEITSCHRIFT FÜR
GEOMORPHOLOGIE, Berlin — Stuttgart

ZEITSCHRIFT FÜR GEOMORPHOLOGIE svakako je jedan od najjeminentnijih časopisa vezanih uz geomorfološka istraživanja. Redakcija je međunarodna te u njoj sudjeluju predstavnici SAD, Velike Britanije, Francuske, SR Njemačke, Španjolske i još nekih. Časopis izlazi četiri puta godišnje (III, VI, IX, XII) u izdanju »GERBRÜDER BORNTRAEGER« u Berlinu i Stuttgartu, a članci su na engleskom, njemačkom ili francuskom jeziku, uz sinopsise na sva tri spomenuta jezika. U oku je upravo dvadeset i prva godina izlaženja. Glavni redaktori su re-

dom svjetski priznati geomorfolozi: A. CAKLEUX (PARIS), R. W. FAIRBRIDGE (NEW YORK), K. M. CLAYTON (NORWICH), J. FINK (BEC), P. MACAR LIÉGE), H. LOUIS MÜNCHEN) itd.

U časopisu se objavljuju uglavnom originalni naučni radovi. Nastavnici i studenti mogu u njima naći mnogo zanimljivog i poučnog. Foto ilustracije, tabele i grafikoni predstavljaju dodatnu pomoć. Treba imati na umu da se procesom upoznavanja različitih geoprostornih cjelina tokom nastave geografije javlja kod učenika želja i težnja za uočavanjem reljefnih oblika i procesa vezanih uz te cjeline; kako onih spektakularnijih (vulkanizam, potresi, klizanje) tako i brojnih manje atraktivnih, ali ništa manje značajnih. U svemu tome ZEITSCHRIFT FÜR GEOMORPHOLOGIE može imati poticajnu ulogu. Važno je napomenuti da se upoznavanjem reljefa učenik najneposrednije upoznaje s kompleknošću proučavanja prostora, jer se — kao što je u radovima ovog časopisa uočljivo — reljef (kao ni drugi geografski elementi ili faktori ne može proučavati izolirano, već u neposrednoj vezi s ostalim geografskim elementima i faktorima.

A. Šaler

JUGOSLAVIJA

P. KIROSKI. Aktuelni prašanja na ekonomikata na prirodne resursi. Izdanje postiplomskog studija »Ekonomski razvoj i metodi na ekonomskata analiza« Ekonomski fakultet, Skopje

Nasuprot relativno obilnom broju radova, studija i monografija posvećenih problematici međusobnog utjecaja privrednog razvoja i prirodnih resursa u svijetu, u našoj, u užem smislu shvaćenoj ekonomsko-geografskoj literaturi mnogo su rijetki naslovi takve tematike. Upravo zbog toga rad profesora ekonomske geografije na Ekonomskom fakultetu Skopskog univerziteta, profesora P. Kirovskog zaslužuje osobitu pažnju. U uvodnom dijelu je jasno i pregledno prikazana suština korelativnih odnosa prirodnih resursa i ekonomskih razvoja s obzirom na marksističku ekonomsku teoriju.

Prostorna dimenzija i optimalna strategija ekonomskog razvoja predmet je drugog poglavlja. Odvojeno razmatranje teoretske osnove zapadnoevropske, prvenstveno francuske prostorne ekonomike pedesetih i šezdesetih godina (Perroux, Boudeville i sljedbenici) od koncepta ekonomskog razvoja u Istočnoj Evropi je jasno i sažeto. Dobro bi bilo uključiti u razmatranje i niz novijih radova koji obuhvaćaju širu problematiku tako zvane prostorne ekonomike.

Sažeto iznesena problematika prostorne dimenzije u regionalnom razvoju Jugoslavije odgovara namjeni knjige. Mjesto i uloga tako zvanog »prirodno-geografskog regiona« u ekonomskoj regionalizaciji prikazano je samo u osnovnim crtama. Lapidaran ali uzoran prikaz odnosa eksternih ekonomija i prirodnih uslova nadopunjuje tu, za ekonomsku geografiju svakako, najznačajniju problematiku.

Treće, četvrto, peto i šeto poglavlje obrađuju zemljište, šumski fond, vode i mineralne resurse. Iako su obrazloženi teoretski osnovi razmatranja problematike prirodnih izvora, ipak je to uglavnom sažet ali vrlo jasan i dokumentiran prikaz prirodnih resursa Jugoslavije.

U posljednjem poglavlju daje se sintetički prikaz »granice ekonomskog rasta« u odnosu na prirodne resurse. Autor se obilato koristi rezultatima istraživanja rimskog kluba. Iako je posljednje poglavlje posvećeno upravo nekim kritičkim bilješkama pojma »granica rasta« prema studijama rimskog kluba iznošen je

kontroditornih mišljenja u samom prikazu glavnih komponenti pojma »granica rasta« još bi potpunije istaklo složenost te u suvremenom svijetu najznačajnije problematike. Sigurno je da ova vrlo dobra knjiga treba biti što više korištena u regionalnom i ekonomsko-geografskom studiju.

V. Rogić

ZDISLAV KACZMARCZYK, Miasta Dalmatynskie do pozatku XY wieku, Pant. III, Warszawa — Pozman 1976.

Autor u podnaslovu ističe karakter rada koji bi trebao biti pregled urbanističkog lika jugoslavenskih primorskih gradova. Nakon uvoda i obrazloženja historijsko-geografskog pojma Dalmacije, osnovanog na korištenju pretežno naše (ali nepotpune) historijske literature, obrađuju se pojedina naselja. Historijsko-geografski osnovi nastanka i različitog teritorijalnog opsega pojma Dalmacije nepotpuno su, a djelomično i netočno prikazani. U obradi pojedinih naselja korištena je relativno opsežna literatura iz naših periodika i posebnih izdanja tako da za poljskog čitaoca knjiga predstavlja koristan priručni zbornik i prvi putokaz za osnovnu orijentaciju u istraživanju naselja jugoslavenskog primorja. Geografska, a naročito historijsko-geografska literatura vrlo je slabo korištena, iako je zahvaljujući baš natuknicama u Enciklopediji Jugoslavije i Pomorskoj Enciklopediji (koje je autor koristio kao i bibliografskim izvorima, bilo moguće mnogo bolje i uspješnije prikazati naša urbana središta. Začuđujuća je činjenica da autor nije uopće konzultirao objavljene radove u našem Geografskom Glasniku, kao i drugim geografskim izdanjima osim nekih Zbornika kongresa jugoslavenskih geografa.

V. Rogić

KRESIMIR PAPIĆ: Travnik Grad i regija. Zavičajni muzej Travnik. Travnik 1975.

Među još uvijek nedovoljno brojnim urbano-geografskim monografijama, objavljena doktorska disertacija K. Papića ima

osobito istaknuto mjesto. Travnik s obzirom na svoj položaj, vrlo značajne historijsko-geografske funkcije i specifičan suvremeni razvoj u prostoru potencijalne »lašvanske konurbacije« izvanredno je privlačan objekt strudiranja. Papićeva studija vrlo temeljito i dokumentirano obrađuje cjelokupni složeni kompleks urbano-geografske travničke problematike, ali nerazdvojno s njom i sva osnovna pitanja suvremene regionalne strukture i razvoja prostora doline Lašve.

Sigurno je da među monografskim studijama naših »srednjih« gradova, radu posvećenom Travniku i njegovoj regiji pripada izuzetno mjesto. Metodološki pristup, uočavanje i originalna obrada cjelovite urbano-geografske i šire regionalne problematike, temeljita priprema dokumentacije i njeno uspješno i pregledno korištenje, logična kompozicija rada, lijep stil i čistoća jezičnog izražavanja obilježja su autorove studije koje opravdano može služiti kao uzor studije te vrste.

V. Rogić

BLASKOVIĆ V.: »Hrvatska Sahara nekad i danas«, Podravski zbornik, Koprivnica 1977, str. 174-182.

O geografskom pojmu i prirodnom fenomenu Đurđevačkim pijescima postoji relativno brojna literatura. Spomenemo samo neke najpoznatije i najznačajnije pisce: Mijo Kišpatić, Dragutin Gorjanović-Kramberger, Josip Poljak, Fran Kučan, Mihovil Gračanin, Fran Šuklje, a u najnovije doba i Vladimir Blašković, kome su Đurđevački pijesci bili predmet doktorske disertacije i nekoliko stručno-znanstvenih napisa.

I u ovom radu autor je još jednom posegnuo za istraživanjem i objašnjavanjem ove prirodne pojave srednjohrvatske Podravine za koju je iz razumljivih razloga pokazao toliko zanimanje. Kod toga je nastojao da istakne neke relevantne činjenice o kojima je do danas bilo manje govora i koje su kao takve ostale poprilično nezapažene, da ne kažemo zanemarene i gotovo nepoznate.

Blašković ponajprije utvrđuje opseg prostiranja, te nekad pjeskovite površine koju on s pravom naziva »hrvatska Sahara«. Usredotočujući svoja proučavanja na pjeskovite prirodne značajke današnjeg đurđevačkog prostora, autor uočava specifičnost u nastanku i razvoju Đurđevačkih pijesaka, od nekadašnjeg skoro pustinjskog izgleda, pa do u najnovije vrijeme

izvršenih temeljitih izmjena u gospodarskoj sadržini tog geografskog prostora.

Prema autorovom izlaganju, prvi stručni sustavni zahvati na ukroćivanju pjeskulje započeli su potkraj prošlog stoljeća. Isprva su samo poduzeti radovi na uravnavanju terena, a sađenju mladica prišlo se početkom ovog stoljeća. Tada je prva zasađena biljka bila bagrem, kojeg su u posljednjoj fazi na preobažaju krajolika zamijenili crni i bijeli bor. Danas je to nekada pjeskovito područje, pokriveno bujnom crnogoričnom vegetacijom. I ne samo to, već je nekadašnja pustinja intenzivnim radom i pod snažnim utjecajem čovjeka na prirodu, u posljednjih pedesetak godina, pretvorena u obradivo plodno tlo.

Tako je vinova loza bila prva biljna kultura, koju je čovjek zasadio sa svrhom da u potpunosti smiri živi pijesak. Kad su, međutim, stvoreni uvjeti i za druge poljodjeljske kulture, započelo se gajenjem žitarica, uprvom redu raži, a potom heljde, voća i povrća, dok se danas razvijaju i veliki plantažni nasadi. Pa i stočarstvo od nekadašnjeg sezonsko-ekstenzivnog postaje stajsko i intenzivno. Od prvobitnih privremenih stočarskih nastambi i pastirskih skloništa, postaju i razvijaju se današnja stalna naselja, od kojih su najvažnija: Đurđevac, Virje, Ferdinandovac, Molve i dr.

Rad V. Blaškovića sustavnošću kazivanja i jasnoćom sudova, iznošenjem novih činjenica i njihovim objašnjavanjem, ilustriran s nekoliko vrlo dobrih fotografija, zaslužuje pozornost geografskih stručnjaka, te predstavlja vrijedan doprinos proučavanju još uvijek za nas te neobične i zanimljive prirodne pojave, kako jučer tako još i više danas.

B. Pleše

A. MESTROVIĆ, Rekonstrukcija hrvatskog trgovačkog broda iz 12–13 st., senjskog jedrenjaka iz 17. st. i peliga. Pomorski zbornik knjiga 13., Rijeka 1975., str. 331-356.

Naša pomorska tradicija veoma je duga, te su i radovi koji tretiraju pomorsku problematiku interesantni s povjesno-geografskog aspekta. Autor navedenog rada radi u Pomorskom i povjesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci i bavi se poviješću naše brodogradnje, odnosno izučava i rekonstruira pojedine tipove naših brodova. Ujedno izražuje i modele rekonstruiranih brodova. Do sada je rekonstruirao i izradio modele desetaka tipova istoč-

nojadranskih jedrenjaka. Nacrti i modeli tih brodova bili su 1974. godine izloženi na izložbama u Rijeci i Zagrebu. Autor je o toj problematici objavio i nekoliko radova. U ovom radu izvršio je rekonstrukciju hrvatskog broda iz 12—13. stoljeća, a na temelju zgrafita koji je nađen na zidu ranoromanične crkve Sv. Jurja kod Vrbnika na otoku Krku. To je bio trgovački brod s tri jarbola i sposoban za plovidbu po cijelom Sredozemlju.

Na temelju crteža na jednoj zavjetnoj slici koja se čuva u Muzeju grada Senja, autor je izvršio rekonstrukciju i izradio model senjskog jedrenjaka (grip) iz 17. stoljeća. Brod je bio dug 18-20 m. Autor govori i o senjskoj brodogradnji tog doba.

U trećem dijelu rada autor nam je dao razvojni put peliga, jedrenjaka koji je isključivo služio za prijevoz tereta u maloj obalnoj plovidbi. Ti su se brodovi sve do dvadesetih godina ovog stoljeća još mogli vidjeti u našim lukama. Dužina peliga građenih u nas bila je 11-28 m i imali su dva jarbola. Autor je rekonstruirao nekoliko peliga i izradio makete istih.

U zaključku autor ukazuje na kontinuitet brodogradnje na našim obalama koja zadržava u pojedinim elementima iste značajke kod raznih tipova brodova, što dokazuje pripadnost i izvornost istočnoj obali Jadrana i našem narodu. Rad je ilustriran nizom skica, slika i fotografija.

H. Turk

ONOMASTICA JUGOSLAVICA sv. 5. Zagreb 1975. str. 1—174. s 1 geografskom skicom (Makedonija str. 12). To je glasilo Međuakademijskog odbora za onomastiku. Izdaje Institut za jezik, Zagreb, Strossmayerov trg 2. Glavni urednik: France Bezlaj (Ljubljana), Ova knjiga tretira toponimiju (postanak i značenje geografskih idrugih naziva) i antroponime (lična imena i prezimena). Ova knjiga uz filološko ima i geografsko značenje.

U vezi toga citiramo iz ove knjige: »Toponimi nisu samo jezični nego i povijesni spomenici. I kao što se može istraživati njihov jezični oblik, tako se može istraživati i njihova povijest. A oboje — jezični oblik toponima i njihova povijest usko su povezani, izviru jedno iz drugoga, odnosno pretaču se jedno u drugo... Pri kazati povijest toponima jednog kraja znači posegnuti u njegovu daleku prošlost i pratiti zapisani proces toponimizacije kroz nekoliko stoljeća, kroz nekoliko jezičnih i povijesnih slojeva. Drukčije rečeno, dati jezičnu stratigrafiju terena«. A na str. 171. u nekrologu za M. Pavlovića čitamo: »M.

Pavlović se bavi i onomastičkim problemima i reliktima keltsko-ilirskim na ovom našem etnički i jezički vrlo složenom Balkanskom poluostrvu. Tragovi iščezlih naroda i jezika kriju se najčešće u onomastici« (odsjek 4 r. 2—3).

Podjela onomastike obuhvaća toponimiju i antroponimiju. Toponimija geografske nazive jednog kraja uzete pojedinačno ili u cjelini sistematizira u grupe (napr. oronimi, hidronimi, fitonimi, dendronimi, ojonimi, mikrotoponimi). Ovamo spadaju i antroponimi kada dobiju geografsko značenje napr. da je naselje ili koja pojava dobila naziv po čovjeku na pr. Zrenjanin (prije Veliki Bečkerek), Gibraltar itd. Toponomastika je nauka o toponimiji ili toponomastika govori o toj problematici s općeg aspekta.

Ova knjiga donosi onomastičku problematiku u prvom redu iz naše zemlje (iz raznih krajeva Jugoslavije), a zatim iz krajeva drugih zemalja.

Knjiga ima 18 članaka, koji su pisani na raznim jezicima: na hrvatsko-srpskom odnosno srpsko-hrvatskom (hs—sh) jeziku 6 članaka, na slovenskom 3, makedonskom 4, albanskom 1, češkom 1, francuskom 1, poljskom 1 i ruskom 1. Već prema jeziku možemo znati, o kojoj zemlji odnosno kraju dotični članak govori. To više manje vrijedi za sve članke, izuzevši članak na francuskom »Considerations sur la toponymie balkanique« (Razmišljanja o balkanskoj toponimiji str. 43—51).

O ovim člancima bi se moglo mnogo govoriti, jer svaki ima svoju specifičnost i zanimljivost, ali tada bi se ovaj prikaz odviše udaljio, pa se stoga ograničujemo samo na autore članaka. Navodimo ih prema redosljedju u knjizi: F. Bezlaj (Ljubljana), T. Stamatovski (Skopje), M. Karas (Krakov), D. Čop (Ljubljana — ima 2 članka), R. Sramek (Brno), M. Mitkov (Skopje), V. Polak (Prag, na francuskom), M. Budimir (Beograd), Lj. Crepajac (Beograd), A. Karpenko i K. Smolskaja (Odesa), S. Težak (Zagreb), N. Rodić (Beograd), S. Gashi (Priština, na albanskom), O Ivanova (Skopje), K. Peev (Skopje), M. Stanić (Beograd) i S. Sekereš (Našice).

Iz posebnih razloga se ipak osvrćemo na jedan članak. To je članak Skender Gashi-a »Izumrli albanski leksemi u mikrotoponimiji« (str. 91—99). Doduše članak je pisan na albanski pa potpisani u analizu tog članka ne može ulaziti. Ali njegove teze vidimo iz opširnog rezimea (str. 99-101). Autor govori o mikrotoponimiji AP Kosova. Autor započinje resime riječima: »Osima u frazeologiji, u proverbima i drugdje, dio pasiviziranog albanskog leksika nalazimo i u mikrotoponimiji. U mikrotopo-

nimima raznih krajeva AP Kosova susrećemo riječi koje su danas u upotrebi u normiranom (književnom) jeziku, ali i one riječi u pučkom govoru koje su neprozirne, zaboravljene, balsamirane, jer su preslojene srbizmima, turcizmima, grecizmima i dr.« str. 99 r. 1—4).

Mi se posebno osvrćemo na ovaj članak, jer ima izuzetnu geografsku važnost. Autor interpretira toponim »Rudine«. Citiramo: »Zanimljivo je primjetiti da su iz albanskog pučkog govora iščezle mnoge riječi koje označavaju konfiguraciju terena i pedološki sastav tla. Takva je sudbina zadesila riječi bokë-a (kamenito mjesto) . . . rudinë-a (livada usred šume) . . . « (str. 100 odsjek 3 redak 1-4). U samom članku (na albanskom) se »Rudina (në Negroc)« spominje na str. 94. od r. 3-6.

Iz ovoga slijedi da termin »rudina« znači: livada u šumi, odnosno u širem smislu »iskrčeno područje«. To nadalje znači, da riječ »rudina« ima svoj postanak u dalekoj prošlosti. To upućuje, da je ta riječ albanska odnosno ilirske geneze.

Ova problematika je važna, jer u Jugoslaviji ima toponima odnosno mikrotoponima ove osnove na pr. Rudina, Rudine, Rudinice i sl. Navodimo nekoliko konkretnih slučajeva: u Hercegovini sjeverno od Bileće postoji površ Rudine, a u Crnoj Gori ima dva naselja Rudine (Nikšić i Titograd), a zapadno od Nikšića ima površ (predjel) Bijele Rudine. U srednjoj Bosni na planini Bitovnjici ima lokalitet Na Rudini (1676 m). U Zagrebu ima ulica Rudina, između Mihaljevca i Sestina. U Crnoj Gori ima Rudinice (Pivska župa). Ove osnove je vjerovatno i naziv Rudinje (Uža Srbija, kod Pirota).

Potpisani je mnogo tragao za značenjem odnosno postankom ovih naziva. Jedino je mogao ustanoviti, da termin »rudine« nema veze s rudarstvom već da je u vezi s poljoprivredom (spada u agrarnu kategoriju). Nazivi u vezi s rudarstvom su npr. Ruda, Rude, Rudnica i sl. Sada nam S. Gashi daje osnovu za novo tumačenje odnosno genezu tog termina iz prethistorijskog doba.

Ovu knjigu bismo mogli podijeliti na dva dijela: I dio su članci o kojima je sada riječ, i na II dio su prikazi (kraći napisi), u kojima dolaze osvrtni na novizašle knjige odnosno radove iz onomastičke problematike, zatim o onomastičkim konferencijama i na kraju su četiri nekrologa. Aktualnost, interesantnost i vrhunski znanstveni nivo članaka čine, da je ova knjiga znatan doprinos jugoslavenskoj i svjetskoj onomastici.

V. Dumbović

ORBIN MAVRO, Kraljevstvo Slovena, (Il regno degli Slavi), Pesaro 1601. Preveo s talijanskog Zdravko Šundrica. Uvod (predgovor) napisali: Miroslav Pantić, Radovan Samardžić i Franjo Barišić, a komentar Simo Ćirković. Izdala Srpska književna zadruga — Beograd 1968. Strana CLII (152) + 478 (ukupno 630).

M. Orbin, u našoj literaturi više poznat kao »Orbini«, bio je Dubrovčanin, On zauzima značajno mjesto u povijesti stare dubrovačke književnosti. Njegova biografija je zamršena. Umro je oko 1611. Orbini se odmah proćuo po svojoj knjizi »Il regno degli Slavi«. To je ustvari zanosni hvalospjev Slavenima. Orbini je bio panslavista. Njegova knjiga je bila udžbenik slavenskog patriotizma još dugo poslije njega. Orbini iznosi historiju Južnih Slavena s mnogo pojedinosti. On donosi historiju Srbije i Crne Gore (to su poglavlja: Nemanjići, Mrnjavčevići, Altomanovići, Balšići, Lazarevići i Brankovići), zatim historiju Bosne i Hercegovine (poglavljja Bosna, Kosače i Hum) i na kraju historiju Bugarske (Bugari). Orbini svoju historiju započinje Nemanjićima, početak ovog poglavljja se nadovezuje na »Ljetopis popa Dukljanina«, kojeg je on tom prilikom preveo na talijanski.

Padu u oči da Orbini najmanje govori o Hrvatskoj (o Hrvatima). Njima posvećuje manje od 4 strane u poglavljju »Hrvatska« (str. 195—198), a tu se organizuje uglavnom na knezove Šubiće (prelaz 13/14 stoljeće). Orbini gotovo prešućuje hrvatsku povijest. Premda se historija Hrvatske nakon perioda narodnih vladara odvijala u sklopu ugarskih vladara (Arpadovića i dr) i Venecijanske republike, hrvatsku historiju karakteriziraju burni događaji, koji su imali sudbonosno značenje ne samo za razvoj jugoslavenskih naroda već i svjetskih zbivanja uopće. A ovo se događalo baš za njegovog života.

S. Ćirković u komentaru kaže: »M. Orbin je ispričao samo jedan kratki period hrvatske historije od kraja XIII do sredine XIV veka približno . . . jezgro ove kratke glave (o Hrvatskoj — dodao V. D.) je istorija bibrirskih knezova (Šubića) . . . preveo je čitavog Popa Dukljanina, koji govori o Hrvatskoj . . . govorio je o Tvrtkovim ratovima u Hrvatskoj, o odnosima Venecije i Hrvatske. Kada se uzmu svi Orbinijevi podaci o Hrvatskoj, lako se zapaža da je veći deo ostao izvan ove glave koja je Hrvatskoj posvećena . . . opaža se, da je izostavljen čitav period hrvatske istorije od 1102. do kraja XIII veka« (str. 363—364).

Pisac ovih redaka će pokušati dati odgovor na ovo pitanje: zašto je veći dio hrvatske povijesti ostao izvan glave koja je Hrvatskoj posvećena, odnosno zašto je Orbini sveo hrvatsku povijest na simbolički opseg od najmanje od 4 stranice?

Orbini je bio Dubrovčanin. On je bio realista i kao takav se podredio političkim interesima Dubrovačke republike, koja je uživala zaštitu Porte. To je bio politički imperativ za njezinu egzistenciju zbog imperijalističkih ambicija Venecije, prema Dubrovačkoj republici,

Orbini izdaje svoju knjigu u vrijeme, kada je turski polumjesec — nakon svojih blistavih i munjevitih vojnih uspjeha, kada je ugrožavao i sâm Beč — počeo tamniti. Vrijeme ofenzivnih ratova Turske prestaje, odnosno kršćanske države Zapada sada prelaze u ofenzivu protiv Turske. Veliki udio u tome su doprinijeli Hrvati. Za ovo bit će dostatno da navedemo slijedeće: Nikola Šubić Zrinski u Sigetu žrtvujući svoj život kao i preostala posada zaustavlja taj prodor prema Beču (1566) a prije 10 godina Marko Stanić je obranio Siget od Turaka (1556). Hrvati iz Primorja i Dalmacije sudjeluju svojim galijama u pomorskoj bici kod Lepanta (1571), gdje su Turci doživjeli poraz. A najteži poraz ih zadesi kod Siska (1593), gdje dožive pravu katastrofu. Nije potrebno govoriti da prema Hrvatima postoji nepovjerenje. Zbog toga pisati o Hrvatima, koji su svojim životima u drugoj polovici 16. st. postavili barijeru u turskoj ekspanziji na Zapad, bilo bi — s aspekta Dubrovačke republike — jako neoportuno. Što više to bi bilo i provokativno za Portu a naročito za bosansku i rumelijsku upravu u njihovoj neposrednoj blizini. Dubrovčani uopće izbjegavaju sve što bi moglo povrijediti odnosno izazvati Truke. Orbini je stoga očito smatrao da je u takvoj situaciji najbolje izbjeći opis hrvatske povijesti.

U knjizi M. Orbinija nailazimo na ne-kritičnosti i jednostranosti a ima čak i pasusa neodrživih s današnjeg aspekta npr. da ne-Slavene naziva Slavenima. Tu je Orbini podlegao mentalitetu svog vremena. Ali ova knjiga unatoč toga zaslužuje pažnju nesamo što je to jedan vrijedan kulturno-historijski pisani spomenik Južnih Slavena iz kraja 16. st. nego jer je ta knjiga imala ogromni kulturno-historijski utjecaj za afirmaciju Slavena napose Južnih Slavena. Ona je odmah pobudila zanimanje Knjigu čitaju na Istoku i na Zapadu. Knjigu čitaju Srbi, Bugari, Rusi i dr. 1722 je bila prevedena na srpski,

a 1772 na ruski. Hrvatski književnik P. R. Vitezović (1652—1713) dobro poznaje ovu knjigu. Nadalje ona je imala utjecaj i na razvoj dubrovačke književnosti: na Gundulića, Bunića, Palmotića i Ignata Đorđića.

U ovoj knjizi je historija Srba prvi puta napisana kao cjelina. To će jamačno biti razlog da Srpska književna zadruga izdaje ovu knjigu u prevodu (1968). R. Samardžić u uvodnom dijelu među ostalima kaže: »Orbin je prvi pisac koji je srpsku istoriju razgledao okom zapadnog humaniste ... učinjen je najveći raskid s hagiografskim koncepcijama srednjovjekovne srpske biografske književnosti« (str. CXXVIII).

Čitalac, treba imati pred očima, kada je knjiga napisana. To je bilo prije 375 godina (1601—1976), a tada je znanstvena (kritička) historiografija bila tek u počecima. A treba također znati da M. Orbini u tome nije imao prethodnika.

U literaturi se za M. Orbinija obično kaže da je »narativni historičar« — da samo prepisuje tuđe autore odnosno da se ne služi izvorima. Treba naglasiti da njegova knjiga nije obična kompilacija. On se doduše služi tekstovima tuđih autora, kako to i sâm navodi, ali on znade i za izvore, a u dvojbi važe razloge za i protiv. A sada je pitanje koliko je on u tome uspio. S. Čirković o tome kaže: »Može se zapaziti da je Orbin išao u korak s vremenom šireći krug izvora; za njega nisu pisci — narativni izvori u današnjoj naučnoj terminologiji — jedini izvori; njima pripada najvažnije i najuglednije mjesto. Ali Orbin ume već da koristi natpise ... on koristi povelje ... arhivski dokumenti se također javljaju u njegovom spisku ... za neke podatke se poziva i na geografske karte za koje je bio naročito zainteresovan« (str. 381).

S. Čirković (str. 294) kaže: u ovom izdanju (1968) nema prevoda »Ljetopisa popa Dukljanina« jer je nedavno izašao prevod na hrvatskosrpskom jeziku »V. Mošin, Ljetopis popa Dukljanina; Zagreb 1950.

Knjiga ima dvostruku paginaciju (rimskim i arapskim brojevima) pa to otežava citiranje, a također i snalaženje u knjizi. Nedostatak je također što nema popis ilustracija — slike (fotosi) i dr. Velika je prednost knjige što su izdavači na kraju knjige dali Registar (str. 431—475).

V. Dumbović

KUČEROVA K.: Naseljavanje hrvatskih seljaka u Slovačkoj i njihov socijalni položaj, Radovi Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta 5, 1973, str. 113—127.

Autorica, inače dobar poznavalac problema naseljavanja Hrvata u Slovačkoj, težište je rasprave stavila na tri pitanja, ocijenivši s pravom da je područje južne i jugozapadne Slovačke, u vezi s tim migracijama, najmanje poznato hrvatskoj znanstvenoj javnosti, a uz to, dakako, i najmanje istraženo.

Prvo pitanje odnosi se na vrijeme doseljavanja hrvatskog stanovništva, drugo na teritorijalni opseg, a treće na socijalne prilike naseljenih Hrvata u Slovačkoj. Za nas, geografе, bit će najzanimljivija prva dva pitanja i znanstveni posljedici do kojih je autorica došla u proučavanju tokova hrvatske kolonizacije u Slovačkoj.

U raspravi su kronološki utvrđena tri vremenska razdoblja ili bolje reći etape u doseljavanju Hrvata: prvi val hrvatskih kmetova doselio se 40-tih godina 16. stoljeća, s kulminacionom točkom 1548, drugi val je uslijedio 50-tih godina, a posljednji na kraju 60-tih godina, završavajući sa 70-tim godinama 16. stoljeća.

Hrvatske migracije u Slovačku obuhvatile su široko područje koje na sjeverozapadu dopire do Skalice, na istoku zahvaćaju predjele ispod Malih Karpata, a na jugu teritorij uz Dunav, usredotočujući se na okolice Bratislave.

Bitnim uzrokom migracija autorica smatra tursku ekspanziju koja »decimira temeljni faktor feudalne ekonomije — kmetsku radnu snagu«. Drugi odličan činilac vidi u teškom socijalnom položaju hrvatskih seljaka, te istodobnom procesu depopulacije i krizi radne snage u Slovačkoj, gdje su mnogi hrvatski feudinci imali imanja, pa je i migracija Hrvata imala organizirani oblik preseljavanja radne snage. Najposlije, useljavanju je pogodovalo i relativno mirno područje Slovačke u vrijeme turske opasnosti.

Ovim radom Kučerevá je dala cjelovit prilog proučavanju hrvatskih migracija u Slovačkoj, to tim više što je napisan na dobrom poznavanju izvorne građe, velikim dijelom arhivske, što mu posebno podiže vrijednost.

B. Pleše

ANDELIĆ PAVAO, Bobovac i Kraljeva Sutjeska, stalna mjesta bosanskih vladara u XIV i XV stoljeću; Sarajevo 1973, str. 1—271. Knjiga ima veći format, tvrdi uvez u bijelo platno u raskošnom izdanju s mnogo fotosa.

Knjigu možemo podijeliti u dva dijela: 1. dio govori o arheološkim radovima i nalazima na Bobovcu i u Kraljevoj Sutjeski; radovima je rukovodio sâm autor P. Anđelić, i 2. dio: govori o političko-upravnom ustrojstvu bosanske srednjovjekovne države.

Nije potrebno da iznosimo da Anđelić upotpunjuje svoja arheološka istraživanja odnosno rezultate mnogim historijskim zbivanjima srednjovjekovne Bosne. Stoga ta knjiga ima prvorazrednu važnost za upoznavanje historijata Bosne uopće, a time i za razumijevanje njezine današnje geografije.

Anđelić govori da su u području današnje Srednje Bosne već u prethistoriji, zatim u antici (za Rimljana) i u ranom srednjem vijeku bila sjedišta političkog i kulturnog života. Ovo dostatno dokazuju tri historijske činjenice. Tu je obitavalo ilirsko pleme Desitiati, koje je najduže pružalo oružani otpor Rimljanima, koji su tek 9. godine n.e. definitivno skršili otpor Ilira. U rimskom periodu tu su bila dva municipija: jedno u Sarajevskom polju (današnja Ilidža a drugo neidentificirane ubikacije, vjerojatno kod Kiseljaka. A na važnost ovog područja upućuju ostaci monumentalne kršćanske bazilike kod Breze (između Ilijaša i Vareša), podignuta početkom 6. stoljeća. Pretpostavlja se da je najstariji centar bosanske države bio kod današnjeg Visokog.

Anđelić donosi geografsku skicu srednjovjekovnih župa u Srednjoj Bosni. To su bile ove župe: Vrhbosna, Lepenica, Vidogošća, Lašva, Trstivnica i Brod. Autor pojedinačno govori o tim i o drugim župama tadanje BiH. Mi se ovdje posebno osvrćemo samo na dvije župe: Trstivnicu i Lepenicu. U župi Trstivnici (danas općina Kakanj) je bio grad-utvrda Bobovac, najjače tadanje utvrđenje u Bosni, i Sutjeska, njegovo podgrađe. Župa Lepenica je obuhvatala današnje općine Kiseljak, Kreševo i Fojnicu, vjerojatno i opć. Hadžiće. Ova župa Lepenica je bila od izuzetne važnosti za bosanskog vladara zbog rudnika (srebro, olovo i dr.), jer su oni donosili vladaru velike prihode. Ekonomski odnosno rudarski karakter ove župe uslovio je razvoj današnjeg područja Visokog kao političkog centra bosanske srednjovjekovne države.

Taj politički centar bosanske srednjovjekovne države dolazi u tadanjim dokumentima pod raznim nazivima kao npr. Mile (Mili, zatim »Bosna« a također i Visoko. To je područje radijusa 5—6 km i ono je bio posebni distrikt, koji je bio izdvojen iz tadanjeg župskog upravnog sistema a izravno dodijeljen bosanskom

vladaru (banu odnosno kralju), u kojem kralj povremeno rezidira. To područje je imalo eksteritorijalni karakter. Ono je činilo jednu malu aglomeraciju naseobinskih jedinica javno-pravnog karaktera, koje su se u svojoj funkciji međusobno nadopunjivale. Taj urbanistički ansambl su sačinjavali: grad Visoki (utvrda na brdu njegovo podgrađe Pod-Visoki kao varoš (naselje trgovaca i zanatlija, tu je bila i kolonija Dubdovčana). Zatim je bilo naselje Moštre, gdje je bio kraljevski dvorac i sjedište djeda (poglavara) »bosanske crkve«. Kraljev dvorac je bio također i u Pod-Visoki. Nadalje kraljeva crkva u Milama (Mile, danas Arnautovići), gdje je bila grobnica bosanskih vladara i ujedno njihova krunidbena crkva, a tu su se održavali i državni sabori. U Biskupićima je Kulin-ban sagrao crkvu. Taj naziv (Biskupići) upućuje da je tu vjerojatno i rezidencija katoličkog bosanskog biskupa barem povremeno, odnosno njegovi posjedi. Tu je bio i poznati franjevački samostan sv. Nikole, na ovo upućuje također »Klisa«, naziv jedne ulice u Visokom, a naziv ulice »Kraljevac« upućuje na nekadašnji kraljev dvorac.

Naziv Visoko (prvotno »Visoki«) je najprije označivao samo grad-utvrdu na brdu, dok ravničarsko područje ispod njega dolazi u starim dokumentima pod raznim nazivima kao npr. Mile (Mila, na Milima, na Milih) i kao »Bosna«. Napominjemo da naziv »Bosna« u tadašnjim dokumentima dolazi u dva pojma: kao zemlja (država) i kao naselje (eksteritorijalno vladarevo područje). Kasnije ta dva naziva (Mile i »Bosna«) sve više nestaju i za cijelo područje je prevladao današnji naziv »Visoko«. To je bila posljedica što Turci nisu obnovili grad-utvrdu na brdu i pustili je propadanju. U turskom periodu ovo područje dolazi kao »Visočka nahija«.

Napose interesantno u toj knjizi je konstatacija Anđelića, da nema historijskog dokaza da se prvi bosanski kralj Tvrtko I krunio (1377) u Miloševu (Polimlje). Anđelić kaže i obrazlaže, da je mnogo vjerojatnije da se krunio u naselju Mile kod Visokog. To je ono Mile o kojemu je prije bio govor, što protivriječi mišljenju, da se Tvrtko I krunio za kralja na grobu sv. Save u manastiru Mileševu temeljeno na pripovjedanju narativnog historičara Dubrovčanina Mavra Orbinija, koji je to prvi donio u svojoj knjizi »Il regno degli Slavi« (štampano na talijanskom u Pesaru 1601). Naglašujemo da M. Orbini kod toga ne navodi izvor za ovu svoju tvrdnju.

Ova Orbinijeva narativna historija je nedavno izašla u nas u prijevodu. Izdala

ju je Srpska književna zadruga u Beogradu (1968) pod naslovom »Kraljevstvo Slovena« (str. 152 Predgovor +478). O krunisanju Tvrtka i na str. 150-151 (u prijevodu), u komentaru na str. 345-346.

Smatra se da je M. Orbini identificirao (zamjenio) ta dva naselja: Mileševu u Srbiji (u Polimlju) i Mile u Bosni (kod Visokog). To je bilo tim više moguće, jer i »Mile« kod Visokog dolazi u nekim starim dokumentima i kao »Milošev«. Ovo dokazuje i jedan pasus u knjizi samog M. Orbinija. On (Orbini) kaže, da je Stjepan II Kotromanić (vlada 1322-1355) nakon smrti bio pokopan u crkvi koju je za života podigao u Miloševu u Bosni (str.147 u prijevodu).

M. Orbini izdaje svoju knjigu »Il regno degli Slavi« 1601.godine. To je bilo svega 7 godina nakon što su Turci nasilno odnijeli tijelo sv. Save iz groba u Mileševu i nakon toga ga spalili u Beogradu na Vračaru (1594). To je populariziralo Mileševu u Polimlju, i lako se moglo dogoditi da je narodna tradicija odnosno M. Orbini mogao zamijeniti ova dva naselja.

Napominjemo da je Anđelić samo oslabio dotadanju tezu da se Tvrtko I krunio za kralja u Mileševu (Polimlje), jer i dalje postoje indiciji (indikretni dokazi) da se Tvrtko krunio u Srbiji. Anđelić kaže da je mjesto krunisanja kralja Tvrtka i dalje otvoreno pitanje.

Pisac ovih redaka smatra da se Tvrtko I mogao — po običaju tadanjeg vremena kruniti na dva mjesta — u Mileševu u Polimlju kao kralj Srbije, a u Milama u Bosni kao kralj Bosne. Tako su se krunili ugarsko-hrvatski kraljevi: najprije u Ugarskoj kao kraljevi Ugarske, a onda u Dalmaciji kao kraljevi Hrvatske. Tvrtko I je nakon smrti srpskog cara Dušana (1355) podvlastio jedan dio njegove države, a to je mogao učiniti tim više, jer je bio i krvni potomak srpskih Nemanjića, budući da mu je jedna baka bila srpska princeza.

Anđelić napominje da Mileševu u Srbiji kao krunidbeno mjesto ostalih bosanskih kraljeva ne dolazi u obzir, jer se njihovo krunisanje redovno vršilo u Milima (Milama) kod Visokog, gdje je bila kraljevska grobnica.

Anđelić donosi današnju toponimiju u napose mnogobrojne mikrotoponime u vezi srednjovjekovnog zbijanja većinom one, koji su nastali ponajviše na osnovi domena (posjeda bosanskih vladara) po raznim krajevima BiH na pr. Banovac, Ban brdo, Ban polje Kraljevac, Kraljice, Kraljevo gumno itd.

V. Dumbović

NIKOLIĆ (STOJANČEVIĆ) V.: Leskovac i oslobođeni predeli Srbije 1877—1878. godine — etičke, demografske, socijalno-ekonomske i kulturne prilike. Posebna izdanja Narodnog muzeja u Leskovcu, knj. 21., Leskovac 1975., str. 1—303.

Ova knjiga Vidosave Nikolić-Stojančević plod je dužeg proučavanja u arhivima. Proučene su etičke, demografske, socijalno-ekonomske i kulturne prilike onih oblasti Srbije koje su oslobođene od Turaka u ratu 1877. i 1878. g. Pomenuto oslobođenje značilo je ne samo krupan perokret u istorijsko-političkom razvitku ovih krajeva, nego je to donelo i druge košenite promene.

Obimna knjiga o kojoj je ovde reč u svom prvom delu ima tri poglavlja. To su: 1. Stanovništvo i naselja Leskovačkog kraja i južnih oblasti pod turskom upravom od 1877—1878. g. (str. 9—25); 2. Organizacija prve srpske administrativne uprave u oslobođenim krajevima 1877/8. g. (str. 26—70); i 3. Naselja i stanovništvo oslobođenih predela 1877/78. g. (str. 71—170). Za geografе svakako je ovo treće poglavlje najzanimljivije. Zatim sleduje drugi deo knjige sa arhivskim priložima.

Jedan posao ovakve vrste i obima nije išao bez velikih teškoća. A njih mogu znati samo oni koji su radili slične poslove. Pa ipak Vidosava Nikolić-Stojančević u radu je potpuno uspeła. Stoga treba odati priznanje autoru za proučene složene probleme.

J. F. Trifunski

STEVAN M. STANKOVIĆ: Termički režim Nišave. Zbornik radova Geografskog instituta Prirodno-matematičkog fakulteta, sv XXI, Beograd 1974., str. 51—64.

Geografski institut Prirodno-matematičkog fakulteta u Beogradu objavio je svoju dvadeset i prvu svesku Zbornika. Iz njega na ovom mestu prikazujem rad S. Stankovića sa naslovom — »Termički režimi Nišave«.

Nišava, najduža i vodom najbogatija pritoka Južne Morave, davno je privukla

pažnju naših ispitivača. Obrađivali su probleme reljefa sliva, geološki sastav, klimatske odlike, biljni svet, iskorišćavanje vodenih snaga i drugo.

S. Stanković u ovom radu prvi put je proučio termički režim vode Nišave. U izlaganjima reč je: o niskim mesečnim temperaturama vode; o srednjim mesečnim temperaturama; o visokim mesečnim temperaturama; o maksimalnim i minimalnim temperaturama itd.

U zaključku rada autor ističe: kako je termički režim Nišave veoma složen, jer zavisi od čitavog niza faktora. Sistematsko osmatranje temperatura vode Nišave, njenih pritoka i jačih vrela, osnova je pravilnog sagledavanja niza vodoprivrednih problema. Posebno je akutno pitanje mogućnosti višestrukog korišćenja vode pomenute reke.

Rad S. Stankovića predstavlja vredan naučni doprinos i zauzima važno mesto u proučavanju naših reka. Izlaganja su potkrepljena tabelama i skicama.

J. F. Trifunski

VASOVIĆ M.: Životna sredina i narodna baština. Glasnik Etnografskog instituta SANU, knj. XXIV, Beograd 1975., str. 69—78.

Životnu sredinu i narodnu baštinu prof. M. Vasović predstavio je kompleksno. U radu najpre je reč o pojmovima »životna sredina« i »čovekova okolina«. Zatim sleduju izlaganja: prirodni elementi životne sredine; antropogeni elementi životne sredine; degradiranje životne sredine; potreba hitnog snimanja današnje naše narodne baštine.

Autor je u izlaganju naročito ukazao na razne vidove degradiranja životne sredine ili čovekove okoline. Pri tom je pokušavao da razluči šta je od toga bilo nužno, a šta se moglo i moralo izbeći. Iza toga Vasović upućuje apel svima istraživačima — antropogeografima, etnologima, sociolozima — da na proučavanju naroda i njegovog stvaralaštva ubrzaju korak.

J. F. Trifunski